Colecția *Păstorul cel Bun*

Omul zilelor noastre este din ce în ce mai afectat de valul necredinței, al practicilor oculte sau al veștilor neliniștitoare ale unui apropiat „sfârșit al lumii". Preocupat de propria sa devenire în viața pământească, uită adeseori că aceasta va avea o finalitate. Confortul vieții petrecute în siguranță și îndestulare îl determină să amâne, pe cât posibil de mult, gândul la moarte, la viața de dincolo de mormânt și la pregătirea pentru fericirea veșnică. Însă moartea este o realitate de netăgăduit. Iar pregătirea pentru ea ar trebui să reprezinte o preocupare intensă pentru sufletul fiecărui creștin.

Preot Lector Dr. David PESTROIU

SPRE VIAȚA VEȘNICĂ...

Rânduieli ortodoxe pentru înmormântare și parastase

București · 2013

Preot Lector Dr. David Pestroiu

SPRE VIAȚA VEȘNICĂ...

Rânduieli ortodoxe pentru înmormântare și parastase

Lucrare publicată cu binecuvântarea
Preafericitului Părinte
Daniel
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Colecția *Păstorul cel Bun*
Coperta: *Icoana Învierii lui Lazăr*
Tehnoredactor: Laurențiu DRĂGHICENOIU

Cuvânt înainte

Omul zilelor noastre este din ce în ce mai afectat de valul necredinței, al practicilor oculte sau al veștilor neliniștitoare ale unui apropiat „sfârșit al lumii". Preocupat de propria sa devenire în viața pământească, uită adeseori că aceasta va avea o finalitate. Confortul vieții petrecute în siguranță și îndestulare îl determină să amâne, pe cât posibil de mult, gândul la moarte, la viața de dincolo de mormânt și la pregătirea pentru fericirea veșnică.

Însă moartea este o realitate de netăgăduit. Iar pregătirea pentru ea ar trebui să reprezinte o preocupare intensă pentru sufletul fiecărui creștin. Adeseori, când ne confruntăm cu plecarea la Domnul a cuiva drag, suntem puși în situația de a ne aminti, noi înșine, că suntem trecători pe pământ, că locuința noastră definitivă este casa nefăcută de mână, veșnică, în ceruri (cf. *2 Corinteni* 5, 1).

Lucrarea de față abordează, din perspectivă misionară, problema morții, insistând asupra mesajului luminos al Ortodoxiei, care arată valoarea supremă a învierii omului pentru a trăi veșnic cu sufletul și cu trupul (cf. *Ioan* 5, 29 și *1 Corinteni* 15, 54). Privit astfel, întregul ansamblu al actelor de cult săvârșite de Biserica noastră pentru cei răposați ne aduce într-un adevărat pridvor al Raiului, unde rugăciunile și faptele de milostenie, pline de lumină, prevestesc pacea și bucuria Împărăției cerurilor (cf. *Romani* 14, 17).

Avem speranța că publicarea acestei lucrări catehetice va fi de folos atât preoților slujitori cât și credincioșilor noștri, care vor spori în cunoașterea credinței celei adevărate, a învățăturilor și practicilor corecte, conforme cu Tradiția Bisericii, pentru a fi evitate practicile greșite, păgubitoare pentru sufletul celor vii și al celor răposați.

AUTORUL

1. Realitatea morții

Incontestabil, moartea constituie marea provocare a vieții fiecărui om. Fie că este privită cu teamă, fie cu responsabilitate și seninătate, ea preocupă pe toți. Chiar dacă societatea actuală își ascunde scopul vieții sub forma înrobitoare a agonisitei bunurilor materiale sau a unor ranguri și vanități omenești, totuși moartea apare, la un moment dat, arătând oamenilor ordinea primordială: cele spirituale sunt singurele care dăinuie, iar cele materiale, ca și trupul omului, până la preschimbarea lui finală, prin înviere. De aceea, cântecul popular consemnează, în mod realist:

„Strânge omul ca furnica,
Când moare, nu ia nimica".

Alexandru Macedon, celebrul împărat al Antichității, răpus de boală la vârsta deplinei maturități, a cerut să fie înmormântat cu mâinile goale ieșind din sicriu, pentru a arăta tuturor că nu se deosebește cu nimic de orice muritor de rând. În fața morții, care nu cruță pe nimeni, toți oamenii sunt egali, așa cum spune cântarea: „*Cine este împăratul sau ostașul, bogatul sau săracul, dreptul sau păcătosul? Oare nu sunt toți țărână?*".

2. Învățătura ortodoxă despre moarte

Vorbind despre moarte, trăind durerea despărțirii de cei dragi, însoțim cu compasiune pe cei ce rămân, cu sufletele pustiite de întristare, simțim adeseori tentația

revoltei: de ce Dumnezeu, în bunătatea Sa nemărginită, a rostuit un astfel de moment și, mai cu seamă, pe ce criterii cheamă la El sufletele oamenilor, unii la vârste fragede, în pruncie sau la tinerețe? Pentru a nu-L judeca pe Dumnezeu, trebuie să știm întâi că nu El este autorul încercărilor noastre. El este izvorul vieții, al bunătății și al înțelepciunii: *„Căci Dumnezeu n-a făcut moartea și nu se bucură de pieirea celor vii. El a zidit toate lucrurile spre viață"* (*Înțelepciunea lui Solomon* 1, 13). Moartea a apărut în istorie odată cu păcatul primilor oameni de a se împotrivi lui Dumnezeu, neascultând porunca Lui, deși fuseseră avertizați că vor muri. Așadar, «*Plata păcatului este moartea*» (*Romani* 6, 23) – confirmă Sfântul Apostol Pavel. Și, pentru că starea de păcătoșenie s-a răsfrânt asupra întregului neam omenesc, toți avem în față această mutare la veșnicele locașuri sau *„mare trecere"*, cum o numea poetul Lucian Blaga, fără a putea spune care sunt rânduielile după care ea se produce, în cazul concret al fiecăruia, mai devreme sau mai târziu. **Important este nu când, ci cum murim.** Dar, pentru a ajunge la a ști cum trebuie să murim, trebuie să cunoaștem mai întâi câteva învățături ortodoxe absolut necesare.

O definiție simplă a morții este: separarea temporară a sufletului de trup, după cuvântul Ecclesiastului: «*pulberea se va întoarce în pământ, iar sufletul la Dumnezeu, Care l-a dat*» (*Ecclesiast* 12, 7). Am scris: „temporară", deoarece realitatea morții este, în creștinism, însoțită întotdeauna de credința în biruința asupra morții prin Înviere. Niciodată, creștinul nu trebuie să privească moartea în chip fatalist, după nefericitul exemplu oferit de către definiția atee

a morții, intens răspândită în timpurile dictaturii comuniste: „trecere în neființă". Pentru un creștin, cei răposați nu trec în neființă, ci ei continuă să ființeze și după moarte, cu sufletele lor, așteptând învierea trupurilor. Despre aceasta, dau mărturie nu numai citatul de mai sus din cartea *Ecclesiastului*, ci și pilda Mântuitorului despre bogatul nemilostiv și săracul Lazăr, ca și încredințarea tâlharului de pe cruce privind puterea pocăinței lui desăvârșite: intrarea în Rai odată cu Hristos Cel răstignit și pentru păcatele lui.

Pilda bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr (cf. *Luca* 16, 19-31) ne încredințează că starea sufletelor după moarte este diferită potrivit judecății drepte a lui Dumnezeu. Adică, sufletele așteaptă învierea de obște, petrecând în locuri sau stări spirituale potrivite cu alegerea lor liberă, concretizată în faptele săvârșite în viața pământească. În niciun caz, ele nu se reîncarnează pentru vieți succesive în alte trupuri, întrucât fiecare persoană este unică și responsabilă pentru faptele sale dintr-o viață unică trăită în istorie. Hristos, când a înviat din morți, nu a luat un alt trup, ci chiar pe acela pe care l-a avut înainte de moarte, cu care S-a și arătat ucenicilor Săi, iar pe Toma l-a încredințat de prezența reală a semnelor rănilor din coastă și din palme. Evident, acesta era însă un trup de slavă care a biruit moartea și a devenit nestricăcios, așa cum vor fi toate trupurile celor înviați, precum și ale celor care vor fi aflați în viață la cea de-a doua venire a Domnului, prin preschimbare, așa cum vestește Sfântul Apostol Pavel (*1 Corinteni* 15, 54).

Pentru a fi așezate la starea de așteptare a învierii, potrivite cu faptele lor, sufletele vor cunoaște lumina dreptei judecăți a Domnului Hristos. **Această primă judecată se numește particulară**, deoarece fiecare suflet este cercetat în mod individual, având drept apărători și acuzatori pe îngerii buni și răi. Modul în care se face recunoașterea faptelor și analiza lor amănunțită rămâne o taină, însă unii Sfinți Părinți, precum Sfântul Macarie Egipteanul, au primit descoperiri dumnezeiești privind cercetarea concretă a păcatelor în trepte diferite numite *vămi ale văzduhului*, care arată modul în care omul a reușit sau nu să reziste în fața ispitelor.

Judecata particulară nu este definitivă; și asta nu pentru că n-ar fi dreaptă, ci pentru că viața pământească a celui judecat continuă să aibă influență asupra posterității. În sens negativ, aceasta înseamnă că unele fapte pot continua să aibă efect asupra urmașilor (o educație rea asupra copiilor, de pildă), iar în sens pozitiv, există posibilitatea reală ca, prin rugăciunile Bisericii, starea unui suflet să se schimbe în bine, datorită lucrării dragostei milostive pentru el a celor dragi, rămași în viață pe pământ.

Potrivit învățăturii ortodoxe, odată cu cea de-a doua venire a Domnului Hristos pe pământ, se va produce și învierea morților, când va avea loc o a doua judecată: solemnă, publică și definitivă, în care vor fi cercetate toate faptele oamenilor, precum și consecințele lor. **Aceasta este Judecata de Apoi, în urma căreia oamenii vor merge, cu suflete și trupuri, în Rai sau în Iad.**

3. Pregătirea pentru mutarea sau trecerea la cele veșnice

Creștinul trebuie să fie pregătit în permanență de moarte. Sfinții Părinți ai pustiei considerau absolut necesară cât mai deasa *amintire a morții*, de aceea se rugau în mod frecvent: „*Doamne, dă-mi aducere-aminte de moarte!*”[1]. Sfântul Ioan Scărarul spune: „*Precum pâinea este cea mai de trebuință dintre toate mâncărurile, așa aducerea-aminte de moarte este cea mai de trebuință dintre toate lucrările* (de curățire de patimi)”[2]. O concepție extrem de dăunătoare este amânarea continuă a pregătirii pentru moarte, alimentată de diverse ispite. În tinerețe, întâlnim înșelarea potrivit căreia „viața trebuie trăită”; la maturitate, omul are tendința de a-și idolatriza propria familie, avere sau putere, iar la bătrânețe, cade în deznădejde, fie gândind aplatizat că o schimbare acum este deja tardivă, fie înfricoșându-se de perspectiva asocierii dintre pocăință și moarte. Adevărul este că moartea vine independent față de aceste calcule omenești și foarte mulți dintre oameni sunt surprinși de ea, fără a avea o minimă pregătire sufletească. De aceea, este necesar ca fiecare creștin:

a) **să aibă o relație vie de iubire față de Dumnezeu și semeni, manifestată prin rugăciune și fapte concrete.**

[1] Textul s-a păstrat în *Acatistul Domnului nostru Iisus Hristos.*

[2] Sf. Ioan Scărarul, *Scara,* în: *Filocalia*, vol. IX, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1980, p. 156.

Simpla declarare a credinței sau a dragostei nu-i suficientă. Faptele dragostei față de Dumnezeu sunt: prezența nelipsită în casa Sa (biserica), rugăciunea, postul, informarea corectă asupra voii Lui (din *Sfânta Scriptură*, alte cărți ziditoare de suflet, *Ziarul Lumina*, *TV* și *Radio Trinitas* etc.). Faptele dragostei față de semeni sunt: mila sufletească (sfătuirea spre bine) și mila trupească (ajutorul în caz de nevoie);

b) **să facă lucrător în viața lui harul lui Dumnezeu, primit prin Sfintele Taine și celelalte slujbe sfințitoare ale Bisericii.** Să aibe un duhovnic de la care să primească dezlegare de păcate cât mai des, prin spovedanie. Să-L primească pe Domnul Hristos în ființa sa prin Sfânta Împărtășanie cât mai des, dar cu pregătirea necesară;

(c) **să evite, pe cât posibil, căderea în păcate, îndreptându-și viața după poruncile lui Dumnezeu.** Persistența în rău, viciile de tot felul, concubinajele îi mențin pe oameni în starea căzută din har. Dacă analizăm un dicton cu rădăcini biblice: *«în ceea ce vei fi găsit, în aceea vei fi și judecat»* (*cf. Iezechiel* 33, 13-20), ne dăm seama că toți cei ce mor căzuți din har vor avea un răspuns greu de dat la dreapta judecată;

(d) **să se îngrijească din timp, dacă ține la cineva drag cu adevărat, ca acea persoană să fie, la rândul ei, pregătită cum se cuvine pentru moarte**, mai cu seamă dacă suferă de o boală grea, al cărei prognostic al evoluției este rezervat. Adeseori, rudele greșesc dacă nu cheamă preotul la timp pentru spovedanie și împărtășanie, pe motiv că acest fapt l-ar speria

pe bolnav sau i-ar grăbi moartea. Din păcate, dacă este prea târziu și Sfintele Taine nu mai pot fi administrate din cauza pierderii cunoștinței, se produce o moarte și mai gravă, cea spirituală, a despărțirii omului de Dumnezeu;

(e) **în final, trebuie să atragem atenția asupra unei practici care nu se regăsește în tradiția și spiritualitatea ortodoxe, și anume incinerarea.** Această practică este un păcat, deoarece este o formă de desconsiderare a trupului, prin distrugerea lui în foc, și nu cinstirea lui prin credința în Înviere, adică reconstituirea persoanei umane în integritatea ei. La fel de mult păcătuiesc cei care împrăștie cenușa, manifestare cu caracter nihilist, susținând mai degrabă o credință religioasă panteistă, străină de credința creștină ortodoxă.

4. Când moartea survine

Am văzut în capitolul precedent că, înainte de moartea unei persoane (când acest eveniment este previzibil), **trebuie neapărat chemat preotul, pentru a dărui acesteia ultima împărtășanie. Ea este precedată obligatoriu de spovedanie**, deci este nevoie ca muribundul să fie în stare ca, măcar prin semne, fie și prin clipirea ochilor, să poată răspunde întrebărilor preotului duhovnic. Numai dacă omul respectiv a mai fost spovedit recent de către același preot, ar putea fi și împărtășit în stare de inconștiență, pe baza spovedaniei anterioare. *Preotul poate citi rânduiala slujbei la ieșirea cu greu a sufletului* sau poate indica membrilor familiei să se roage pentru cel ce trece

la cele veșnice. *În casă va sta aprinsă în permanență candela; este bine să fie aprinsă și o lumânare (dacă nu permanent, cel puțin atunci când se petrece obștescul sfârșit, atingând-o de mâna dreaptă a muribundului).* Cele două lumini sunt foarte importante. *Candela* cu untdelemn simbolizează faptele cele bune, reprezentate de mirul fecioarelor celor înțelepte din pilda Mântuitorului (*Matei* 25, 1-13). *Lumânarea* reprezintă lumina Învierii; de aceea, prezența ei în toate ritualurile funebre din cultul ortodox este esențială. Din nefericire, mulți dintre creștini nu cunosc această semnificație, confundând-o cu una dintre multele tradiții folclorice, asociate acestui eveniment. Pentru folosirea în cult, se vor procura numai lumânări de la pangarele sfintelor biserici și mânăstiri: acestea sunt executate în ateliere speciale ale Bisericii, unde rugăciunea și harul lui Dumnezeu se împletesc cu detaliul lucrului bine făcut. Atragem atenția că lumânările comercializate în alte locuri decât sfintele lăcașuri sunt, în marea lor majoritate, produse contrafăcute, executate din deșeuri chimice toxice, de către persoane care urmăresc doar propria înavuțire în mod ilegal (vezi Legea nr. 104/1992).

După ce s-a produs decesul, trebuie realizate următoarele acțiuni:

a) se păstrează în permanență candela aprinsă la căpătâiul mortului;

b) se obține constatarea decesului (certificat) de la medic;

c) se anunță preotul, stabilind de comun acord data înmormântării și celelalte detalii legate de slujbele premergătoare (stâlpii); dacă înhumarea se face în cimitirul parohial, se detaliază aspecte legate de organizarea evenimentului, la cimitir. Din biserică, *se vor lua acasă sfeșnicul* (în care se aprind lumânări) și *steagul* (care se expune la poartă/ușă). *De asemenea, se vor procura cele necesare: lumânări, tămâie, cărbuni, icoană (dacă nu există). Se va lua legătura cu clopotarul, pentru a bate periodic clopotele, simbolizând astfel trâmbița îngerească de la a doua venire a Domnului Hristos*;

d) **se obțin: certificatul de deces și autorizația de înhumare (de la primărie)**;

e) se contactează pompele funebre, pentru toaleta mortuară, îmbălsămare, îmbrăcare, așezare în sicriu. Îmbrăcămintea aleasă va fi sobră, curată, fără stridențe și fără podoabe (este bine ca obiectele de valoare – bijuterii, bani etc. – să fie utilizate spre fapte de milostenie, nu înmormântate). *În sicriu se pot pune flori, iar pe pieptul mortului se pune obligatoriu o icoană. În unele zone ale țării, se așază tot pe pieptul mortului o lumânare împletită, făcută din ceară curată, numită „toiag" sau „priveghetoare".* Întotdeauna, așezarea mortului se face cu *fața spre răsărit*, iar deplasarea cu sicriul se realizează având grijă ca răposatul să stea mereu cu fața în direcția înaintării. Toate datinile folclorice care propun așezarea în sicriu a unor valori materiale de orice fel – bani, obiecte personale, mâncare sau băutură – trebuie evitate, întrucât provin din rituri vechi păgâne, precreștine;

f) după săvârșirea slujbei „stâlpilor", a Litiei mici sau a Trisaghionului pentru morți, decedatul este depus la capelă (sau biserică, dacă este posibil). După tradiție, slujba înmormântării se săvârșește a treia zi de la deces. Nu există restricții, din punct de vedere bisericesc, privind vreo zi a anului, în legătură cu efectuarea acestei slujbe. În perioada pascală, există o rânduială specială a slujbei înmormântării. În privința orei, ea se va stabili de comun acord cu preotul, dar și cu ceilalți factori implicați (pompe funebre, gropari etc.). De obicei, înmormântarea se face înainte de prânz, dar se poate programa și după-amiază.

5. Înmormântarea

Este slujba principală ce se săvârșește în cadrul cultului morților. *Este foarte important să distingem necesitățile cultului, din punct de vedere ortodox, față de superstițiile sau practicile folclorice*, care țin de tradiția locală. De aceea, este necesar să le diferențiem:

A. Rânduieli ortodoxe, absolut obligatorii:

a) *Pregătirea colivei* (sau, în Ardeal, a colacului), care simbolizează trupul chemat la înviere, după cuvântul Domnului: «*Bobul de grâu, când cade pe pământ și moare, aduce multă roadă*» (*Ioan* 12, 24). În cazul în care înhumarea presupune o deshumare prealabilă a altor creștini, *se mai face o colivă și pentru sufletele celor deshumați*;

b) *Pregătirea sticlei cu vin* – simbol al vieții, dar și al Sângelui Domnului – arvuna vieții veșnice;

c) *Colacul, numit „cap" în unele părți ale țării, substituie coliva, având aceeași semnificație ca aceasta.* Nu există o prevedere canonică privind numărul „capetelor" ce se pot împărți: înaintea lui Dumnezeu, deoarece nu cantitatea contează, ci categoria destinatarilor: «*Când faci prânz sau cină ... cheamă pe neputincioși, pe șchiopi, pe orbi, și fericit vei fi că nu pot să-ți răsplătească. Căci ți se va răsplăti la învierea drepților*» (*Luca* 14, 12);

d) *Tămâia și cărbunii speciali pentru cădelniță* (se vor procura de la biserică);

e) *Lumânările se pun pe colivă și se oferă preoților, cântăreților și celor prezenți* (pot fi însoțite de prosoape sau batiste, simbolizând rugăciunea pentru ștergerea păcatelor celor adormiți). Se vor procura numai de la sfânta biserică. Nu pot fi acceptate lumânările care curg, ard cu zgomot sau scot fum. De asemenea, o practică greșită este și folosirea „căndeluțelor" de aluminiu, care acumulează în interior parafină topită; în cadrul ritualului, mișcarea colivei la „Veșnica pomenire" produce vărsarea conținutului de lichid fierbinte, aceasta însemnând lipsă de respect față de cel decedat și față de cei ce vor consuma coliva respectivă;

f) *O sticluță de mici dimensiuni* (100 ml este suficient) cu amestec de vin și ulei curat, ce vor fi folosite pentru miruirea trupului decedatului, înainte de depunerea în groapă (la cimitir);

g) *În timpul slujbei de înmormântare, la momentul stabilit, se va săruta icoana învierii Domnului* sau, în lipsa acesteia, icoana praznicului (hramului) sau chiar icoana pusă pe pieptul răposatului, care apoi se dă de pomană (nu se înmormântează);

h) *Organizarea unei procesiuni funerare pietonale*: în frunte merge persoana care duce crucea, apoi steagul, sfeșnicul, coliva și vinul, coroanele, preoții și cântăreții, apoi sicriul în care e depus cel decedat (chipul mortului fiind orientat spre direcția de înaintare), iar în spate: rudele, prietenii și cunoscuții. În cazul în care se folosesc mijloace de transport, prima va fi mașina de transport a preoților, apoi mașina de transport a mortului și în spate celelalte mașini. Pe drum, atât de la casă spre biserică (sau capelă), cât și spre cimitir, se pot face opriri (de obicei 3, în numele Sfintei Treimi): preoții rostesc o scurtă rugăciune, numită ectenie (iar în unele părți ale Moldovei, se citește și din Evanghelie). Locurile de oprire se aleg după următoarea listă de priorități:

(1) când procesiunea ajunge în dreptul unor biserici, mânăstiri, troițe;

(2) când se trece prin dreptul unor locuri legate de viața răposatului (casă, serviciu etc.);

(3) la răspântii de drumuri.

În mod obligatoriu, atât când cortegiul funerar se deplasează, cât și când se fac opriri, *se respectă cu strictețe regulile de circulație și normele bunului-simț.*

B. Datini folclorice care trebuie evitate:

a) *„Dezlegarea" mortului, efectuată în timpul slujbei înmormântării.* Corect, ar trebui făcută înainte, deoarece legăturile respective au rolul de a imobiliza părți ale trupului într-o poziție decentă (nu au nicio funcție liturgică). Unii asociază, însă, dezlegarea de păcate, invocată de preoți în rugăciuni, cu dezlegarea acestor legături materiale; în cazuri izolate, regretabile, în aceste momente se produce rumoare la slujbă. De aceea este bine ca acțiunea să fie săvârșită înainte de slujbă;

b) *Acoperirea oglinzilor din casă cu pânze* (deși înseamnă un doliu pentru privire, totuși nu este o cerință liturgică);

c) *Stabilirea unui număr fix de „capete", colaci, pachete cu mâncare, vase și prinoase care se împart* (numărul variază de la o regiune a țării la alta, dar și în funcție de starea decedatului: bărbat sau femeie, tânăr sau bătrân etc.);

d) *Organizarea unui „priveghi" nocturn, cu mâncare și, mai ales, băutură*, dar și cu pretenția evocării personalității defunctului, prin comentarii care depășesc, uneori, cadrul sobru al momentului. Creștinul petrece vremea privegherii în rugăciune, citiri din *Sfânta Scriptură* (după un frumos obicei, se citește *Psaltirea* la căpătâiul mortului) sau convorbiri duhovnicești. Membrii familiei răposatului trebuie consolați și ajutați să nu se obosească peste măsură.

e) *Fixarea abuzivă a unor reguli stricte privind lăsarea sau ridicarea florilor din sicriu*, înainte de înhumare – obiceiul diferă de la o zonă la alta, fără a avea implicații religioase;

f) *Purtarea ostentativă a unui doliu „extrem"*, exprimat în atitudinea vestimentară neîngrijită, interdicția spălării trupului sau a hainelor, vaselor etc. – superstiții care-i discreditează pe practicanții lor;

g) *Claxonarea – la punerea în mișcare a cortegiilor funerare* – reprezintă un obicei de dată recentă, prin care este semnalată deplasarea mortului pe ultimul drum. Această practică trebuie evitată, fiind un moment strident care tulbură solemnitatea cortegiului funerar.

h) *Banii care se împart la răspântii* – datină nepotrivită deoarece milostenia are destinatar precis, omul sărac. O altă reminiscență păgână o constituie legarea unei monede găurite de mâna defunctului.

i) *Însoțirea cortegiului funerar de muzicanți, fanfară, lăutari, maneliști* etc. – toți aceștia transformă evenimentul într-un spectacol ieftin, alimentând ideea falsă că și ritualul religios, cu toate etapele lui, nu-i altceva decât tot reprezentație folclorică, adică o simplă „prestare de servicii". O astfel de atitudine este extrem de periculoasă; ea denaturează grav sensul și rostul rugăciunilor pentru cei adormiți în Domnul;

j) *Împodobirea unui brad* – în cazul decesului unui băiat (sau bărbat tânăr) *sau îmbrăcarea în mireasă* (în cazul decesului unei tinere necăsătorite) – datini populare din unele zone ale țării.

C. Superstiții, forme de magie și vrăjitorie, alte practici interzise de canoanele Bisericii Ortodoxe:

a) *„Vraja cu mortul"* – amintită la exorcizare, în molitfele Sfântului Vasile cel Mare – se realizează utilizând materiale provenind de la cel decedat, mai ales acele „legături", care în mod normal se introduc în sicriu și se îngroapă;

b) *„Găina pe sub tron" sau „vraja cu pasăre"* este o pretinsă formă de a împiedica transformarea mortului în strigoi; constă în trecerea pe sub sicriul în care se află mortul a unei găini, ce se dă de pomană;

c) *Credințele în strigoi* (moroi, vampiri, fantome), precum și toate practicile derivate;

d) *Credința că mortul mănâncă și bea*, sau că are nevoie de bani și bijuterii pe lumea cealaltă;

e) *Cocoșii albi dați de pomană*, pentru cei morți fără lumânare (în Joia Mare, Vinerea Mare sau în noaptea Paștilor);

f) *Spargerea unui vas de pământ* la plecarea cortegiului funerar de acasă;

g) *Împărțirea unor obiecte drept „pomană" către rude și cunoscuți bogați*, în alte scopuri decât milostenia creștină;

h) *Cununia cu mortul sau cu moarta* – în cazul morții unuia dintre concubini). O astfel de slujbă nu poate fi făcută, întrucât Cununia este o Sfântă Taină, iar Sfintele Taine transmit harul

lui Dumnezeu exclusiv oamenilor vii. Solicitarea pretinde contracararea altei superstiții – aceea că pomana n-ar fi primită, dacă persoanele n-au fost cununate la biserică. Însă pomana se face pentru iertarea tuturor păcatelor, nu doar pentru unele dintre acestea.

i) *Deplasarea cu cortegiul funerar pe căi ocolite*, pentru a trece prin porțile unor persoane vizate sau pentru a alunga superstiția de a merge cu mortul de două ori prin același loc. O astfel de solicitare dovedește lipsă de respect atât față de preot, pus să parcurgă un traseu obositor inutil, cât și față de cel decedat: *nu este normal ca mortul să treacă și să-și ia rămas bun de la cei dragi, ci aceștia au datoria să-l omagieze și să-l însoțească pe ultimul drum pământesc*;

j) *Săvârșirea slujbei ortodoxe a înmormântării la sinucigași, apostați și eretici, nepocăiți până la moarte*. În astfel de cazuri, preotul nu poate oficia decât slujbe pentru izbăvirea celor vii de cursele vrăjmașului abătute asupra lor: sfeștania casei, molitfe și dezlegări speciale, cu binecuvântarea episcopului locului. Propriu-zis, față de astfel de decedați preotul nu poate oficia nicio rânduială, ci doar să meargă în spatele sicriului, fără steag și sfeșnic de la biserică și fără a se bate clopotele. *Direct pe marginea gropii, fără a se intra în biserică sau în capelă, preotul poate cânta un imn de laudă Preasfintei Treimi* (Trisaghionul funebru).

6. La cimitir

Familia se va îngriji de respectarea din vreme a regulamentelor în vigoare, valabile pentru fiecare cimitir în parte. Unele diferențe pot apărea, din cauza faptului că, *în România, există două tipuri de cimitire: ale Administrației publice locale (aparțin de primărie) și ale Bisericii (parohiale)*. În general, la săparea gropii se va respecta adâncimea legală de minim 2 metri (excepție fac construcțiile tip cavou). Deshumările nu se pot efectua până la împlinirea a 7 ani de la deces, decât în cazuri speciale, cu aprobările cuvenite. *Datoria creștinilor este de a întreține în mod corespunzător mormintele înaintașilor, aceasta fiindule socotită ca faptă a dragostei față de aproapele*. Ele vor fi ornamentate cu flori și monumente funerare care să conțină, în mod obligatoriu, reprezentarea crucii Mântuitorului. Profanarea mormintelor, precum și a monumentelor acestora, prin ștergerea numelor înaintașilor și reutilizarea lor, constituie abateri grave de la credința și morala creștină ortodoxă.

7. Pomana

Pomana este faptă a dragostei creștine, săvârșită ca faptă de milostenie față de cei nevoiași, în numele celui decedat. Ea este folositoare pentru iertarea sufletului celui plecat la Domnul, dar și pentru cei rămași pe pământ, ca formă a dragostei față de aproapele. Pentru a fi folositoare, pomana trebuie să urmărească trei scopuri principale:

1) *să fie destinată unei persoane aflată în nevoie, care este în imposibilitate temporară sau definitivă de a-și asigura traiul*, fără ca prin aceasta să-i fie cultivat un păcat sau un viciu (exemplu: bătrâni, copii orfani, familii numeroase, invalizi etc.). Pomana între rude nu are nicio valoare și nici nu poate fi numită așa ci, mai corect, împărțire a moștenirii. Degeaba se dă, de pildă, un autoturism al bunicului decedat către un nepot, cu lumânare aprinsă! Este fără valoare, în plan duhovnicesc. Este o gravă eroare, de asemenea, a împărți de pomană băutură către un alcoolic. Cu totul alta este, însă, situația la mesele de prăznuire, la care sunt invitați să participe, pe lângă cei nevoiași, și membrii familiei, vecinii, rudele și prietenii – toți aceștia pot și trebuie să ia loc la masă, fiind chemați să se roage pentru cel plecat la Domnul, evocând memoria acestuia;

2) *să reprezinte rezolvarea unei nevoi reale pentru destinatarul milosteniei.* Nu se vor împărți decât acele obiecte sau produse de strictă necesitate. Nu se pot oferi, de pildă, haine care nu pot fi purtate, fiind uzate peste limită sau având alte măsuri decât cei ce le primesc. De asemenea, unele tradiții locale sunt exagerate, chiar aberante: ele obligă pe cei rămași în viață să dea de pomană obiecte de mobilier și chiar corpuri de iluminat. În unele cazuri, astfel de obligații sunt mai mult decât împovărătoare pentru familia celui decedat;

3) *să respecte, în mod obligatoriu, limitele decenței și ale bunului simț.* Nu se pot oferi de pomană: obiecte

imorale sau periculoase, precum și materiale care alimentează viciile: tutun sau băutură (în exces, sau chiar o cantitate mică oferită vicioșilor dovediți). Aceeași remarcă trebuie făcută și în cazul meselor de pomenire, care trebuie să respecte sobrietatea momentului, precum și atmosfera de pioasă rugăciune. Nu pot fi admise: fumatul, consumul exagerat de alcool, manifestările de neseriozitate. De asemenea, împărțirea alimentelor de pomană n-are nicio valoare, dacă acestea nu sunt preparate în deplină concordanță cu ziua liturgică respectivă (pot fi 4 situații: 1. zi obișnuită, 2. zi de post, 3. dezlegare la pește, 4. dezlegare la brânză, lapte, ouă și pește – se va cerceta obligatoriu calendarul bisericesc).

8. Soroacele (termene) de pomenire

Biserica a rânduit mai multe prilejuri de pomenire a celor răposați. Acestea reprezintă momente în care familia, împreună cu preoții, se roagă și dau de pomană pentru sufletele lor. Înainte de a vedea care sunt soroacele, trebuie cunoscute câteva reguli preliminare:

a) *calculul zilei sorocite se face începând din ziua decesului, și nu din ziua înmormântării.* De aceea, de obicei, înmormântarea coincide cu primul soroc – cel de la 3 zile;

b) *cel mai bine este a se săvârși pomenirea chiar în ziua în care se împlinește sorocul* (mai ales la cel de 40 de zile). În cazuri obiective, când acest lucru nu se poate realiza, întrucât ziua respectivă cade în cursul săptămânii, se devansează *în sâmbăta anterioară*. De

reținut: sâmbetele sunt dedicate (cu mici excepții), în cultul ortodox, pomenirii morților;

c) *duminica nu se săvârșesc pomeniri de morți, fiind ziua Învierii Domnului.* În cazuri cu totul excepționale, se poate face doar rânduiala numită *Litia mică* sau *Trisaghionul pentru morți*, adică o slujbă sumară, de binecuvântare a eventualelor daruri ce sunt aduse spre a fi împărțite la biserică (sau se citește o rugăciune de binecuvântare, imediat după „rugăciunea amvonului");

d) *de asemenea, sunt oprite de la săvârșirea pomenirilor de morți* (ca și duminica): zilele marilor praznice împărătești, perioada dintre Ignat și Bobotează (20 dec. – 6 ian.), perioada dintre Sâmbăta lui Lazăr și Duminica Tomei.

Soroacele sunt de două feluri: *individuale* și *de obște.*

Soroacele individuale sunt:

a) *sărindarul individual: este pomenirea zilnică a celui decedat, timp de 40 de zile după moarte* (de la cuvântul grecesc „saranda" = patruzeci): la mânăstiri și catedrale, se săvârșește zilnic Sfânta Liturghie, iar la bisericile obișnuite, se face zilnic slujbă de pomenire, la cerere. *Împreună cu pomelnicul, se obișnuiește să se ofere o danie* bisericii respective, pentru susținerea cultului: lumânări, prescuri, vin, tămâie, cărbuni, făină, untdelemn etc.

b) *3 zile* – în amintirea Sfintei Învieri a Domnului, cea de a treia zi (acest soroc coincide, de obicei, cu slujba înmormântării);

c) *9 zile* – amintește de ceasul al nouălea din zi când Domnul, răstignit pe cruce, a făgăduit tâlharului Raiul;

d) *3 săptămâni (21 de zile)* – marchează înjumătățirea perioadei până la Judecata Particulară – timp în care sunt cercetate faptele omului, pozitive și negative;

e) *40 de zile* – cel mai însemnat soroc, întrucât acum are loc Judecata Particulară a sufletului, după ce, în prealabil, și-a revăzut faptele bune și rele, cercetate în amănunt, după învățătura primită de la Sfântul Macarie Egipteanul, privind „vămile văzduhului". La 40 de zile după Înviere a avut loc Înălțarea la cer a Domnului, acest număr simbolizând dorința înălțării sufletului celui răposat în Împărăția lui Dumnezeu;

f) *3 luni* – în numele Sfintei Treimi, invocată să odihnească sufletul celui răposat în comuniunea de viață și iubire cu Dumnezeu, Maica Domnului, îngerii și sfinții, după modelul trinitar;

g) *6 luni* – amintește de zilele creației și, mai cu seamă, de ziua a șasea când a fost creat omul și așezat în rai;

h) *9 luni* - invocă, în chip desăvârșit, comuniunea celui răposat cu cele 9 cete îngerești;

i) *un an*, apoi *din an în an*, până la *7 ani* – semnifică timpul nașterii omului pentru veșnicie, după modelul sfinților, ale căror zile de prăznuire din calendar sunt rânduite a aminti trecerea lor la cele veșnice și nașterea lor în cer ca sfinți, în împărăția lui Dumnezeu;

j) *7 ani* – numărul sfânt al desăvârșirii, care cheamă asupra celui răposat cele 7 daruri ale Sfântului Duh,

simbolizând totodată ziua a șaptea – cea a odihnei veșnice, când sufletul intră în așteptarea sfârșitului lumii pământești și a învierii de obște. De aceea, după sorocul de 7 ani, nu se mai organizează pomeniri individuale, iar cei adormiți se trec în *pomelnicul de obște*, fiind pomeniți împreună cu toți morții din familie, prieteni, rude sau cunoscuți.

Soroacele de obște ale morților sunt:

a) *Sărindarul de obște* – se săvârșește pentru toți cei dragi ai noștri răposați, care sunt pomeniți în biserică 40 de zile la rând, în posturi. Acestea sunt: fie primele 40 de zile din Postul Mare (până la Sâmbăta lui Lazăr), fie zilele postului Crăciunului. Se va proceda la fel ca la sărindarul individual (a se vedea mai sus). Se organizează, la unele biserici, și o colectă de grâu și alte materiale pentru a se prepara o colivă de obște, de către doamnele din comitetul parohial;

b) *Moșii de iarnă* (Sâmbăta înaintea Duminicii Înfricoșătoarei Judecăți) și *Moșii de vară* (Sâmbăta Rusaliilor);

c) *Sâmbăta lui Toader* – prima sâmbătă din Postul Mare – este „ziua de naștere a colivei" în creștinism, după minunea săvârșită de Sfântul Teodor Tiron, care a indicat acest aliment ca alternativă față de mâncărurile contaminate înadins cu materii provenind de la jertfele idolești;

d) *Sâmbetele din Postul Mare* au, fiecare, semnificații aparte legate de specificul acestei perioade a anului bisericesc. Sunt printre puținele zile din acest post în care se săvârșește Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur. Unirea postului cu rugăciunea amplifică rezultatele obținute în plan duhovnicesc;

e) *Sâmbăta lui Lazăr* este sâmbăta dinaintea *Floriilor*, ultima când se mai fac pomeniri de morți, înainte de *Duminica Tomei*. Evident, în această zi se face amintirea minunii învierii de către Domnul Hristos a lui Lazăr cel mort de 4 zile;

f) Numai pe plan local, consemnând perpetuarea unor tradiții străvechi, în unele regiuni ale țării, preoții fac mici pomeniri de morți numite *Litia mică* sau *Trisaghionul* pentru morți în Joia Mare sau luni după Duminica Tomei, *Paștele Blajinilor*. Aceste practici n-au fost (și n-au cum să fie) generalizate de Biserică, întrucât în Joia Mare trebuie să primeze doliul pentru Pătimirile Mântuitorului, și nu doliul pentru morții noștri, iar după Paști se cuvine să petrecem întru bucuria Învierii, chiar dacă este frumoasă și tradiția împărtirii la săraci a unor bucate specifice sezonului: ouă roșii, cozonac, pască etc. De altfel, în multe regiuni ale țării, se obișnuiește ca, la înmormântările și parastasele dintre Înviere și Înălțare, să se pregătească, *în loc de colivă, pască și ouă roșii.*

9. Încheiere

Pregătiți fiind de întâlnirea cu Hristos Domnul, Cel răstignit și înviat, suntem și noi întăriți în cunoașterea corectă a unor realități legate de sfârșitul vieții noastre, față de care trebuie să avem o atitudine creștinească, privind cu seninătate moartea, ca prag al veșniciei, ca trecere la viața veșnică. Sfântul Ambrozie al Milanului ne îndeamnă: *„Moartea să nu ne înspăimânte, așadar, ci să ne bucure binefacerile unei treceri bune"*[3]. Un exemplu de „bună trecere" este moartea Sfintei Macrina, sora după trup a Sfinților Vasile cel Mare și Grigore al Nyssei. Pe patul de moarte, Sfânta Macrina a rostit această rugăciune, pe care a consemnat-o în scris fratele său, Sfântul Grigore:

> „Tu, Doamne, în dar ne-ai dezlegat pe noi de frica morții. Tu ai pus începutul vieții celei adevărate și sfârșitul vieții de acum. Tu pentru o vreme odihnești trupurile noastre cu somnul morții, și iarăși ne deștepți pe noi cu trâmbița cea de pe urmă [*1 Corinteni* 15, 52]. Tu dai țărânei ca pe un zălog trupul de lut pe care cu mâna Ta l-ai plămădit și aduci la viață iarăși pe cel dat țărânii [...]. Tu ne-ai izbăvit pe noi de blestem și păcat, făcându-Te Tu Însuți, pentru dragostea noastră, blestem și păcat [...]. Tu ne-ai deschis nouă calea spre înviere și, zdrobind porțile iadului, ai surpat pe cel ce are stăpânirea morții, adică pe diavolul"[4].

A Ta fie slava, Doamne, în veci!

---

[3] Sf. Ambrozie al Milanului, *Despre binefacerile morții*, în: *Scrieri. I. Tâlcuiri la Sfânta Scriptură,* (Părinți și scriitori bisericești, 52), București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, 2007, p. 475.

[4] Sf. Grigore de Nyssa, *Viața Sfintei Macrina,* 24, apud Jean-Claude Larchet, *Tradiția ortodoxă despre viața de după moarte,* trad. de Marinela Bojin, București, Editura Sophia, 2006, p. 38.

Cuprins

Cuvânt înainte	5
1. Realitatea morții	7
2. Învățătura ortodoxă despre moarte	7
3. Pregătirea pentru „marea trecere"	11
4. Când moartea survine	13
5. Înmormântarea	16
6. La cimitir	23
7. Pomana	23
8. Soroacele de pomenire	25
9. Încheiere	30